

Dweilen met de kraan open voor gemeenten en aannemers

Explosie eikenprocessierups in 2018; stand van zaken en blik op 2019

In juni bereikten zo veel berichten over de eikenprocessierups de redactie van Boomzorg, dat zij zelf door de bomen het bos niet meer zag. De redactie lijkt daarin niet de enige. Van een eerste 'onschuldige' signalering van rupsen met brandharen medio mei, is de overlast in een paar weken uitgegroeid tot een probleem van grote proporties.

Auteur: Kelly Kuenen

Jaren geleden was de eikenprocessierups vooral een probleem in zuidelijke gemeenten. Dat is inmiddels allang niet meer het geval. In diverse delen van Nederland hebben bestrijders het zo druk, dat er prioriteiten moet worden gesteld bij de vraag welke plaatsen als eerste moeten worden behandeld. Gemeenten en aannemers kunnen de meldingen van rupsen en nesten niet meer bijhouden. Dat aantal is zo groot, dat Kenniscentrum Eikenprocessierups in juni adviseerde de brandweer in te schakelen.

Druk, maar piek voorbij

Tijd voor een rondvraag bij enkele partijen. In Apeldoorn kwamen de afgelopen tijd op het hoogtepunt zo'n 50 meldingen per dag binnen. 'Dat aantal begint nu af te zwakken', vertelt Bert-Jan van Zetten, voorman van de bomenploeg in de gemeente ten tijde van dit schrijven (de derde week van juni). 'Wat betreft de druk valt het bij ons mee. Als je ervan uitgaat dat een hoge plaagdruk 50 à 60 nesten per boom kan betekenen, dan zitten we met 1 tot 15 nesten op een laag tot matig niveau. Wel hebben we erg veel eiken in de gemeente. Daardoor heeft de aannemer toch moeite met de bestrijding. De norm die normaal gehanteerd wordt, dat de nesten binnen een bepaald aantal weken moeten worden verwijderd, daar kunnen we nu niet aan voldoen.'

Qua plaagdruk zitten ze nu op het niveau van 2011, vertelt Van Zetten. 'Dat jaar hadden we ook veel rupsen en vroegen we ons af: wat moet dat worden in 2012? Voor wat er toen gebeurde, hebben we nog steeds geen logische verklaring. Voor het jaar 2012 won het bedrijf Arbor het bestek voor EPR-bestrijding, in de verwachting dat ze tot over de oren in het werk zouden zitten. In de praktijk zijn ze er drie maal één ochtend op uitgetrokken. De hele populatie zakte na 2011 in elkaar. Pas in 2015, na een paar jaar met weinig overlast, kwamen de rupsen weer tevoorschijn. Vervolgens zagen we elk jaar ongeveer een verdubbeling.'

In nabijgelegen gemeentes heeft de Nationale Bomenbank het drukker. Dit bedrijf (in het bijzonder de afdelingen Zuidoost-Nederland en Bleskensgraaf) verzorgt de EPR-bestrijding voor zo'n 30 gemeenten. Twan Verhoeven, bedrijfsleider Zuidoost-Nederland, merkt ook dat het aantal telefonische meldingen van burgers en gemeenten iets afneemt. Dat is echter relatief, want de telefoon staat nog steeds roodgloeiend, zij het nu iets minder. Het bedrijf zet met 22 ploegen alle zeilen bij. Verhoeven: 'Qua bestrijding lopen we achter. In een gemeente waar we actief zijn, behandelen we met één ploeg 50 tot 100 bomen per dag. Daar staan nog 1000 bomen in de wacht en er komt dagelijks een groot aantal bij. Daarnaast

Preventieve behandeling heeft onvoldoende effect gehad

inventariseren we zelf met een aantal mensen. Die gegevens worden vastgelegd in een boom-beheersysteem.' In 2007 en 2008 zag het bedrijf ook een dergelijke opleving, maar toen waren de vindplaatsen veel plaatselijker, meent Verhoeven. 'Nu is het echt verspreid; het is het drukste jaar in twintig jaar tijd.'

'Verlengde diapauzerupsen'

De overlast is erger dan voorgaande jaren, wat deels toe te schrijven is aan het relatief warme voorjaar. Silvia Hellingman en Arnold van Vliet spreken in juni op de website Nature Today over een reeks 'vreemde, onverklaarbare waarnemingen': zowel nesten als vlinders worden steeds later in het jaar gesignaleerd, terwijl er in april al vlinders werden gevangen. Ook werden rupsen gesig-

'Het is het **drukste jaar** in twintig jaar tijd'

Bert-Jan van Zetten

naleerd zonder kaalvraat van bomen. Ze stellen dat de overlast deels aan een natuurlijk verschijnsel is toe te schrijven: eikenprocessierupsen blijken één of zelfs meerdere jaren in verlengde diapauze te kunnen gaan.

Een deel van de rupsen vormt geen pop, maar kruipt terug de grond in en verblijft daar één of meerdere jaren. Volgens Hellingman en Van Vliet kan dit, naast de hoge temperaturen, de verklaring zijn voor het grote aantal eikenprocessierupsen dit jaar. Door de verlengde diapauze verschijnt een deel van de rupsen pas later in het voorjaar, waardoor bestrijding lastig wordt. Op plekken waar bomen preventief zijn bespoten, is de rups alsnog geconstateerd. Daarnaast zijn er poppen die pas in het voorjaar uitkomen en zodoende als vlinder een compleet andere cyclus doormaken.

Optelsom van aanwijzingen

Henry Kuppen, directeur van Terra Nostra en mede-initiator van Kenniscentrum Eikenprocessierups, licht de situatie toe. 'In het verleden zagen we allerlei ontwikkelingen die anders waren dan gebruikelijk; denk aan nesten in de grond of lege nesten. Met name Silvia Hellingman heeft dit goed gedocumenteerd. Het idee van de diapauze werd versterkt doordat de hoeveelheid vlinders in 2016 niet in relatie stond met de plaagdruk in 2017.' In heel Nederland staan feromoonvallen waarmee de plaagdruk wordt gemeten. De gemonitorde hoeveelheid vlinders is – normaal gesproken – een indicatie voor het te verwachten aantal rupsen.

Kuppen: 'In 2016 ving we hierin landelijk gezien 25 procent meer vlinders, en regionaal tot wel 100 procent meer. De verwachting voor 2017 was dat er meer nesten zouden zijn. Op sommige plaatsen was dat het geval, maar lang niet overal. Nu zien we veel rupsen en aantasting, maar dat staat weer niet in verband met het aantal vlinders in 2017; dat was namelijk lager dan in 2016. Al die waarnemingen bij elkaar brachten ons op het vermoeden dat het waarschijnlijk ligt aan de diapauze. Dat is een normaal verschijnsel. De kastanjemineermot, bijvoorbeeld, doet dit ook. Het is bedoeld om bij overpopulatie het risico te spreiden.' Waarschijnlijk heeft dit verschijnsel ervoor gezorgd, naast de klimatologische omstandigheden, dat er meer rupsen zijn. 'Je ziet nu nog jonge larven, terwijl het merendeel van de rupsen zich inmiddels in het popstadium bevindt. Ik verwacht dat binnen een aantal weken de eerste uitvlieggaten te zien zullen zijn.'

Voor Kuppen is nu de vraag: hoe doen de rupsen dat precies? 'Zijn het vlinders die als pop kunnen overleven? In de bodem, of ook in popnesten in de boom? Of zijn ook larven in staat om te overwinteren? En welk gedeelte van de populatie zorgt op deze manier voor extra druk? Met andere woorden: hoeveel rupsen gaan in diapauze?' Voor het beantwoorden van al deze vragen is meer onderzoek nodig. In de nazomer worden daarvoor feromoonvallen uitgezet om meer informatie te kunnen verzamelen. Het netwerk van feromoonvallen is echter niet in alle regio's even sterk aanwezig.

'In een van de gemeenten staan 1000 bomen in de wacht. Daar komen dagelijks bomen bij'

Van Zetten vertelt dat de verspreiding van de druk is toegenomen en dat in Apeldoorn verstoord gedrag is te zien. 'Rupsen die overdag aan de wandel zijn, geen nestvorming, op 1 juni al grote nesten laag aan de grond. Verder werd vandaag ook een nieuw fenomeen waargenomen: lege nesten; geen rupsen én geen poppen. Dat wijst in de richting van de diapauze waar Kenniscentrum Eikenprocessierups het over heeft.'

Anticiperen

Met het fluctueren van de rupsenaantallen is het niet gek dat het voor gemeenten lastig is de plaagdruk voor volgend jaar goed in te schatten. 'Daar is geen touw aan vast te knopen', zegt Van Zetten. 'Het is vergelijkbaar met de situatie in 2011-2012. Je denkt er goed op voorbereid te zijn, maar dan haalt Moeder Natuur een trucje uit en klopt het totaal niet meer.' Van Zetten had dit jaar op meer rupsen geanticipeerd. Bij het uitvliegen, vorig jaar, was het weer zacht; begin april was er geen nachtvorst en de temperatuur liep al vroeg op. 'Maar dat het van deze omvang zou zijn, daar hadden we niet op gerekend. Daar komt bij dat preventieve behandeling niet voldoende geholpen heeft, terwijl de omstandigheden hiervoor goed waren. Als dat alleen bij ons het geval zou zijn, kon je nog zeggen dat we het verkeerd hebben gedaan, verkeerd gepland hebben, of dat de aannemer iets niet goed heeft gedaan. Maar dit is overal in Nederland het geval. Alles bij elkaar hebben we een probleem. Dat kunnen we wel oplossen, maar dat kost tijd. Zo kunnen zuigploegen nu simpelweg onvoldoende bemand worden.'

Ook de Nationale Bomenbank loopt hiertegenaan. Zodra er opgeschaald kan worden, kan er meer bestreden worden. Maar het opschalen van de teams gaat met horten en stoten. 'We stellen nu ploegen samen met hulp van uitzendbureaus. Met

Henry Kuppen

Rupsen FOTO: HENRY KUPPEN

alle respect, maar het kwaliteitsniveau is beroerd. Dagelijks komen er één of twee personen niet opdagen. Dan heb je een probleem; je hebt geen tweede man, maar je moet ook bijsturen naar de opdrachtgevers.'

Met de juiste instructies kunnen invalkrachten relatief gemakkelijk aan het werk, maar voor die instructies is weer ervaren personeel nodig en daar is een tekort aan. Een ander probleem is de beschikbaarheid van materieel als hoogwerkers en stofzuigers. Verhoeven rijdt regelmatig langs de werkzaamheden om tips en trucs te geven. 'De focus ligt nu op het samenstellen van stabiele teams, voordat we weer opschalen. Gelukkig hebben we nu teams die het naar hun zin hebben en die met elkaar overweg kunnen; zo'n driekwart is stabiel.'

Prioriteiten stellen

Net als veel andere gemeenten geeft Apeldoorn nu de prioriteit aan schoolpleinen. Veel daarvan hebben een bossituatie en speeltuintjes. Overigens staat in de Leidraad beheersing eikenprocessierups van de NVWA hoe een risicoanalyse van diverse locaties kan worden opgesteld. Daarna wordt bekeken wat er met de andere plekken gebeurt. De Nationale Bomenbank werkt in de meeste gemeenten twee dagen in de week en in een aantal grote gemeenten continu met één ploeg. Scholen en speeltuinen hebben ook hier voorrang. En het bedrijf heeft er nog een extra prioriteit bij: de Nijmeegse Vierdaagse, die in de derde week van juli plaatsvindt, waarbij in Nijmegen en omliggende dorpen 47.000 wandelaars verwacht worden. Zoals gezegd merkt Van Zetten dat de druk nu al afneemt naar gemiddeld vijftien meldingen. 'Vanochtend heb ik bijvoorbeeld zeventien meldingen binnengekregen. Dat is ook fijn voor ons. We

lopen hier met vier inspecteurs, die voor de gelegenheid elk verantwoordelijk zijn voor een eigen rayon. Laatst kwam er een melding binnen van een vondst in het park. Bij inspectie bleken er veel bomen met EPR te zijn. Dan ben je wel even bezig.' Wanneer de Nationale Bomenbank denkt klaar te zijn? Verhoeven: 'Er is al veel rupsenafval verzameld, maar er staan ook nog duizenden bomen te wachten. Een voorzichtige schatting: ik denk binnen twee tot drie maanden.'

Een deel van de rupsen vormt geen pop, maar kruipt terug de grond in en verblijft daar één of meerdere jaren

En nu?

De bevindingen van Kenniscentrum Eikenprocessierups betekenen dat het nog moeilijker te voorspellen is hoeveel rupsen er het komend jaar verwacht worden. Preventieve bestrijding heeft minder effect als er rupsen in de grond zitten, en bomen waaruit rupsen zijn weggehaald, kunnen even later alsnog rupsen bevatten. De nieuwe informatie biedt vooralsnog nog weinig concrete houvast. Daarvoor moet meer informatie verzameld worden. Blijft de hamvraag: wat is wijsheid met het oog op het beheer voor de komende jaren?

Dat is iets waar goed over nagedacht moet worden, stelt Kuppen. Hij ziet geen aanleiding om over te schakelen op een andere methode. 'Er is

nog geen betere methode. Bovendien leidt vroeg spuiten meestal tot goede resultaten.' Er kan winst behaald worden met meer gestructureerd beheer, vindt hij. 'Ik ben al blij als overheden bevindingen documenteren en gaan werken op basis van een beheerplan. Bij een deel van de gemeenten was er een minder overspannen situatie geweest als er goede voorbereidingen waren getroffen.'

Als een gemeente een hoge plaagdruk heeft, wil dat dan zeggen dat de voorbereidingen onvoldoende waren? 'Nee, dat wil ik zeker niet beweren,' antwoordt Kuppen resoluut. 'Dit geldt niet overal. Maar er zijn wel locaties waarbij dit het geval is. Hetzelfde geldt voor bedrijven die in juni nog spuiten, of voor opdrachtgevers die op basis van een vastgesteld budget jaarlijks hetzelfde lijstje laten spuiten. Hierbij is de plaagdruk ondergeschikt aan het beschikbare budget. Je moet wel snappen waar je mee bezig bent.'

Meer onderzoek

Kuppen wil meer onderzoek doen, een projectplan schrijven om uiteindelijk meer grip te krijgen op de rups en daarbij ook naar het buitenland kijken. Met het plaatsen van feromoonvallen denkt hij veel waardevolle informatie binnen te halen. Om het netwerk van feromoonvallen beter sluitend te krijgen en beheerders beter te kunnen informeren, adviseert hij om in die gemeentes waar nog geen feromoonvallen hangen deze te gaan gebruiken. Daarnaast wil hij beheerders en aannemers die iets opmerkelijks zien in de cyclus (bijvoorbeeld volledig lege nesten), oproepen om dit te melden. Mogelijk kan met deze informatie komende winter al gericht onderzoek gedaan worden.

Apeldoorn neemt deel aan het onderzoeksprogramma, onder meer door het plaatsen van feromoonvallen. Van Zetten ziet graag dat boombeheerders en collega-gemeenten ook gaan deelnemen: 'Om inzicht te krijgen en te streven naar een beheersbare en voor iedereen acceptabele situatie.'

Be social

Scan of ga naar:

www.boomzorg.nl/artikel.asp?id=19-7654